

TEORIA PATRIOTYZMU I TERMINOLOGIA PATRIOLOGICZNA (PEDAGOGIKA KULTURY NARODOWEJ)

Dr Marek Mariusz Tytko – UJ KRAKÓW

Ur. 1967, dr n. hum. w zakresie pedagogiki, mgr historii sztuki, specjalista informacji naukowej, nauczyciel akademicki Uniwersytetu Jagiellońskiego, członkostwo w 5 towarzystwach naukowych, członek: Polskiego Towarzystwa Teologicznego w Krakowie, Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego, Polskiego Towarzystwa Informacji Naukowej, Stowarzyszenia Archiwistów Polskich oraz Środkowoeuropejskiego Towarzystwa Filozofii Wychowania – Central European Philosophy of Education Society (CEUPES), prezes Fundacji Naukowej Katolików „Eschaton” (Kraków). Adres publiczny do kontaktu: marek.mariusz.tytko@uj.edu.pl

1. WSTĘP

Niniejszy artykuł ma charakter koncepcyjny, dotyczy konceptualizacji problematyki patriotyzmu w ramach nowej dziedziny pedagogicznej, którą proponuje się określić jako ‘pedagogika kultury narodo-

wej¹, przy czym skupiono się szczególnie na terminologii i przykładach możliwych ujęć odnośnej problematyki badawczej. Obszar badawczy² pedagogiki kultury narodowej jest interdyscyplinarny. Teoria wychowania patriotycznego³ dopiero

¹ M. M. Tytko, *Koncepcje pedagogiki kultury narodowej wobec kultur mniejszości narodowych i kultur innych narodów*, w: *Różne oblicza nacjonalizmów. Polityka. Religia. Etos*, Zakład Wydawniczy Nomos, Kraków 2010, s. 515-527; M. M. Tytko, *Koncepcja pedagogiki kultury narodowej w odniesieniu do kultur mniejszości narodowych, grup etnicznych i kultur innych narodów (wybrane zagadnienia)*, *Roczniki Nauk Społecznych*, 39(2011)3, s. 195-233.

² *Wartości w kulturze polskiej*, red. L. Dyczewski, Fundacja Pomocy Szkołom Polskim na Wschodzie im. Tadeusza Goniewicza, Lublin 1993, s. 277; L. Dyczewski, *Kultura polska w procesie przemian*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1995, s. 210; *Kultura dnia codziennego i świątecznego w rodzinie*, red. L. Dyczewski OFMConv, D. Wadowski, Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1998, s. 195; *Kultura w kręgu wartości. Lubelski Kongres Kultury Polskiej 2000, Lublin, 1-14 listopada 2000*, red. L. Dyczewski OFMConv, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2001, s. 317; L. Dyczewski, *Trwałość i zmienność kultury polskiej*, Akademia Społeczna, Wojewódzki Dom Kultury, Lublin 2002, s. 239; L. Dyczewski, *Rodzina twórcą i przekazicielem kultury*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2003, s. 232; *Tożsamość polska w codziennych kontekstach*, red. L. Dyczewski, D. Wadowski, Wydawnictwo KUL, Lublin 2009, s. 541.

³ Np.: *Szkoła miejscem kształtowania postawy patriotycznej. Szkoła katolicka u progu Trzeciego Tysiąclecia*, wyd. Tygodnik Katolicki „Niedziela”, Częstochowa 1998, s. 137, seria: „Biblioteka „Niedzieli”, t. 64; *Wychowanie patriotyczne w szkole podstawowej i gimnazjum. Praca zbiorowa*, red. Barbara Kowalska, Wydawnictwo Harmonia, Gdańsk 2001, s. 239; *Wychowanie patriotyczne. Materiały z sympozjum katechetycznego (Krosno, 30 października 2003 r.)*, red. ks. W. Janiga, ks. M. Grendus, Wydawnictwo Archidiecezji Przemyskiej, Przemyśl 2005, s. 177; *Wychowanie do patriotyzmu. I część ogólna. II część szczegółowa*, red. ks. W. Janiga, Przemyśl-Rzeszów 2006, s. 792; *Polski obyczaj patriotyczny od XVIII do przełomu XX/XXI w. – ciągłość i zmiana*, red. A. Stawarz i W. J. Wysocki, Muzeum Niepodległości w Warszawie, Uniwersytet Kardynała Stefana

się kształtuje. Chodzi tu o kształt i model patriotyzmu⁴ szczególnie w Polsce. Choć dziś modna jest pedagogika interkulturowa⁵, nakierowana na inne kultury, to jednak należy akcentować problematykę pedagogiki kultury narodowej, nakierowanej na kulturę ojczystą, rodzimą, chrześcijańską, tu: kulturę polską.

Wyjść można od pedagogiki kultury⁶, aby na tej podstawie budować pedagogikę kultury narodowej. Patriotyzm powinien być obecny w dyskusjach pedagogicznych, wszak stanowi centralne zagadnienie wychowawcze każdego narodu⁷, a obok wychowania religijnego – zajmuje poczesne miejsce w wychowa-

niu moralnym człowieka. Wychowanie patriotyczne⁸ stanowi część problematyki pedagogiki kultury⁹ narodowej, bo nie da się wychować kogokolwiek bez kultury (grec. *paideia*).

Relacje: wychowanie narodowe – wychowanie państwowe – wychowanie obywatelskie¹⁰ są istotne, ale tematyka owych złożonych relacji jest prawie nieobecna w owej nielicznej literaturze przedmiotu nastawionej na wychowanie patriotyczne¹¹. Patriotyzmem zajmują się współcześnie w Polsce m.in. filozofowie (definicje patriotyzmu¹²), teologowie (teologia narodu ks. Czesława Bartnika¹³).

Wyszyńskiego, Warszawa 2007, s. 306; *Wizja polskiego patriotyzmu. Materiały z II Konferencji o patriotyzmie zorganizowanej przez ŚZŻAK i MEN w Sejmie RP 29 listopada 2006 r. pod patronatem Prezydenta RP*, Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, Warszawa 2008, s. 150; *Patriotyzm a wychowanie*, red. E. J. Kryńska, J. Dąbrowska, A. Szarkowska, U. Wróblewska, Trans Humana, Białystok 2009, s. 709; *Wartości w pedagogice. Ojczyzna jako kategoria współczesnej pedagogiki*, red. W. Furmanek, Zakład Dydaktyki Techniki i Informatyki Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2010, s. 298; *Wartości, rodzina, szkoła. Patriotyzm na co dzień i od święta. Materiały z konferencji na temat edukacji patriotycznej i obywatelskiej. Kraków: 8 czerwca 2010 roku*, red. W. Baliński, Księgarnia Akademicka, Kraków 2010, s. 96.

⁴ A. Hall, *Polskie patriotyzmy*, Info-Trade, Gdańsk 1997, s. 104; A. Hall, *Jaka Polska?*, Rosner i Wspólnicy, Warszawa 2004, 159.

⁵ J. Nikitorowicz, *Edukacja międzykulturowa*, w: *Encyklopedia pedagogiki XXI wieku*, t. 1, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003, s. 934-942, bibliogr.

⁶ J. Gajda, *Pedagogika kultury*, w: *Encyklopedia pedagogiki XXI wieku*, t. 4, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2005, s. 160-166, bibliogr.

⁷ Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość. Rozmowy na przełomie tysiącleci*, wyd. Znak, Kraków 2005, s. 173.

⁸ Definicja patriotyzmu zob.: J. Filipkowski, *Patriotyzm*, w: *Encyklopedia „białych plam”*, t. 20, *Suplement*, POLWEN, Radom 2006, s. 105-107, bibliogr.

⁹ Ks. M. Nowak, *Kultury pedagogika*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 10, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2004, s. 213-215, bibliogr.

¹⁰ Ogólne omówienie stanowisk przedwojennych pedagogów w zakresie wychowania państwowego i wychowania narodowego zob.: J. Gajda, *Pedagogika kultury w zarysie*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2006, tamże rozdział IV pt. *Problematyka wychowania narodowego, państwowego i obywatelskiego*.

¹¹ K. Chalas, S. Kowalczyk, *Wychowanie ku wartościom narodowo-patriotycznym : elementy teorii i praktyki*, t. II, *Naród. Ojczyzna. Patriotyzm. Państwo. Pokój*, Wydawnictwo Jedność, Lublin-Kielce 2006, s. 282.

¹² P. Jaroszyński, *Patriotyzm*, w: *Powszechna Encyklopedia Filozofii*, t. 10, *Suplement*, wyd. PTTA, Lublin 2009, s. 319-321, bibliogr.

¹³ *Polska teologia narodu*, red. C. Bartnik, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1988, s. 346; C. S. Bartnik, *Teologia kultury*, [wyd. autora], druk: Drukarnia „Standruk”, Lublin

2. O ROZWÓJ TEORII PATRIOTYZMU

Niezbędne jest stworzenie wspólnej, interdyscyplinarnej płaszczyzny teoretycznej, zbudowanie obiektywnej, realistycznej teorii patriotyzmu (niezależnej od jakiegokolwiek ideologii), która, korzystając z dorobku wielu dyscyplin, sumowałyby ich osiągnięcia w ramach jednego, nowego ujęcia interdyscyplinarnego, w ujednocionej perspektywie badawczej. Patriotyzm, jego wzorce (modele), występujące zarówno w przeszłości, jak i obecnie, w kontekście kultury, jest zagadnieniem wartym podjęcia i pogłębienia w trakcie humanistycznych studiów interdyscyplinarnych.

Teorię patriotyzmu niesłusznie zaniedbano w okresie komunistycznym, a jeśli ją rozwijano oficjalnie, to w sposób tendencyjny, ideologiczny, „internacjonalistyczny”. Wydawałoby się, że wraz ze stopniowym odzyskaniem wolności naukowej (odrzućeniem ideologii komunistycznej) po 1989 r., teoria patriotyzmu będzie intensywnie rozwijana w Polsce, bez naleciałości ideologicznych. Jednak tak się nie stało (na ogół), ponieważ jedna tendencyjność (komunistyczna, marksistowska) została zastąpiona przez inną, tj. przez ideologię lewicowo-liberalną, postmodernistyczną, neomarksistowską, ideologię Nowej Lewicy (równie zrelatywizowaną i relatywizującą, jak poprzednia, ‘socjalistyczna’ [komunistyczna], ponieważ wyrastają one z jednego korzenia).

W efekcie niezależna od ideologii teoria patriotyzmu nie rozwinęła się w Polsce tak, jak mogłaby się rozwinąć, gdyby nie zakłó-

cano jej rozwoju ideologią liberalistyczną, kiedy zagadnienie patriotyzmu zostało zastąpione problematyką zastępczą: „integracją europejską”, elementami propagandy pronijnej, zrelatywizowaną ideologią postmodernistyczną, neomarksizmem kulturowym lub tp., gdzie naród, państwo, Ojczyzna i miłość Ojczyzny, dbanie o interes narodowy, polska racja stanu to rzeczy „niepostępowe”, które należy faktycznie osłabić, zdeintegrować, zrelatywizować w imię „postępowej”, „nowoczesnej”, „jedynie słusznej” integracji europejskiej.

Rozwój patriologii – dziedzinę pedagogiczną badającą patriotyzm (wraz z poddziedziną: patriotologią – badającą postaci konkretnych patriotów – np. bohaterów narodowych) jest niezbędny w III/IV RP, jednak tak samo ważne jak rozwój teorii patriotyzmu jest praktyczne zastosowanie (aplikacja) owej wypracowanej teorii do różnych obszarów życia społecznego, szczególnie w sferze polityki, wychowania, mediów publicznych, w przestrzeni publicznej (praksja).

3. ROZUMIENIE POJĘĆ PODSTAWOWYCH Z ZAKRESU PATRIOLOGII (NAUKI O PATRIOTYZMIE)

Każda teoria dysponuje pewnym zasobem pojęć. W teorii patriotyzmu uprawianej w ramach patriologii (nie mylić z ‘patrologią’ – dziedziną teologii dot. Ojców Kościoła) wskazać należy szereg pojęć charakterystycznych dla tej dziedziny. Teoretyk patriologii to ‘patriolog’ (łac. *Patria* – Ojczyzna, grec. *logos* – ‘słowo’, ‘myśl’), analogicznie: teoretyk ‘patriologii’ to ‘patriolog’.

1999, s. 419; C. S. Bartnik, *Pedagogia narodowa Prymasa Stefana Wyszyńskiego*, Wydawca i druk: Standruk, Lublin 2001, s. 309; C. S. Bartnik, *Idea polskości*, PWE. Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne, Radom 2001, s. 303; ks. C. S. Bartnik, *Kiedy myśleć: Naród*, POLWEN. Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne, Radom 2003, s. 157; ks. C. S. Bartnik, *Czyżby to już „post-Polska”?*, Wydawnictwo Polihymnia sp. z o.o., Lublin 2009, s. 40.

Praktyczne zastosowanie teorii patriotyzmu (patriologii, teorii patriologicznej), doświadczenie praktyczne związane z patriotyzmem nazwać można ‘patriagogią’ (łac. *Patria* - Ojczyzna, grec. *agoge* – ‘kierowanie’, ‘wychowanie’), a w szczególności praktyczne zastosowanie patriotologii – można nazwać ‘patriotogią’. Natomiast ‘patriagog’ (łac.-grec. *patriagogos*, od grec. *Patria* – Ojczyzna, grec. *agogos* - ‘wychowawca’, ‘kierujący’) to ‘wychowawca patriotyczny’, przewodnik prowadzący do Ojczyzny, tu: do miłości Ojczyzny. Wychowawcy patriotyczni, ‘patriagodzy’, to pedagodzy zajmujący się wychowaniem patriotycznym, wychowaniem do patriotyzmu i wychowaniem przez patriotyzm. Takimi wychowawcami patriotycznymi mogą być nie tylko nauczyciele przedmiotu zwanego ‘wychowaniem patriotycznym’, ale również duchowni, wielcy patrioci, wychowawcy narodu, np. w Polsce takimi praktycznymi patriagogami (a równocześnie patriologami-teoretykami patriotyzmu w pewnym zakresie) byli duchowni, np. ks. kard. Adam Stefan Sapieha, ks. kard. August Hlond, ks. kard. Stefan Wyszyński¹⁴, św. papież Jan Paweł II, bł. ks. Jerzy Popiełuszko, ks. bp Tadeusz Płóski i inni¹⁵. W XIX w. można by wskazać przykładowo zmartwychwstańców, np. o. dra Piotra Semenę CR, o. dra Hieronima Kajsiewicza CR, którzy kształtowali patriotyzm duchownych i świeckich, ale także jako wychowawcy polskiej emigracji budowali zręby praktyczne patriotyzmu polskiego.

¹⁴ Np. S. Wyszyński, kard., *Aby Polska Polską była (Wybór myśli o Narodzie przygotowany i opatrzony wstępem przez Jerzego Roberta Nowaka)*, Wydawnictwo Maron, Warszawa 2001, s. 71. Podstawową literaturę np. dot. kard. A. Hlonda, kard. S. Wyszyńskiego, papieża Jana Pawła II czytelnik znajdzie np. w *Powszechnej Encyklopedii Filozofii* wyd. PTTA, albo w *Encyklopedii Katolickiej*, wyd. TN KUL, przy hasłach osobowych w odpowiednich tomach.

¹⁵ Np. J. Michalik, abp, *Chrześcijanin w polityce, t. I z serii wydawniczej „Bóg i Ojczyzna! Wiara i Naród!”*, red. ks. J. Mierzwa, Edycja „Emaus”, Korczyna 1998, s. 158.

Pedagogika kultury narodowej jako realistyczna, kulturalistyczna teoria pedagogiczna jest użyteczna w zakresie badania patriotyzmu w kontekście kultury narodowej i sposobów kształtowania postaw patriotycznych w ramach danego narodu i państwa. Współcześnie patriologia (jako dziedzina i jako teoria patriotyzmu) w ramach pedagogiki kultury narodowej stoi u początków swojego rozwoju jako wyodrębniająca się osobna, interdyscyplinarna dziedzina wiedzy i wymaga teoretycznego i praktycznego rozwoju.

Poza ww. terminami i ich pochodnymi, takimi jak: patriologia, patriolog, patrioznawstwo (wiedza o Ojczyźnie/patriotyzmie), patrioznawca (znawca Ojczyzny/patriotyzmu), należy wskazać *per analogiam* terminy: ‘patrioznawstwo’ (wiedza o patriotach), ‘patrioznawca’, (znawca patriotów). Ponadto wspomnieć można takie terminy, jak: ‘patriagogia’ (pedagogia zajmująca się praktyką wychowania patriotycznego), ‘patriagogika’ (pedagogika zajmująca się teorią wychowania patriotycznego), patriagog (praktyk-pedagog-patriota, wychowawca patriotyczny, nauczyciel patriotyzmu praktycznie uczący patriotyzmu i wychowujący do patriotyzmu). Warto wskazać również i na inne terminy, przykładowo biorąc: ‘patriozofia’ (łac. *Patria* – Ojczyzna, grec. *sophia* – mądrość, czyli filozofia patriotyzmu, filozofia Ojczyzny), ‘patriokultura’ (łac. *Patria* – Ojczyzna, łac. *cultura* – uprawa, czyli kultura patriotyzmu, kultura Ojczyzny), ‘patriomedia’ (tj. me-

dia patriotyzmu, środki przekazu patriotyzmu), 'patriohistoria' (historia patriotyzmu), 'patriosignum' (znak patriotyczny, znak patriotyzmu, patrioznaki, patriosignia – insygnia patriotyczne, np. godło, barwa, herb, berło, korona, chorągiew, flaga, hymn).

Wspomnieć należy także: 'patriocentrum' (centrum patriotyzmu, punkt centralny patriotyzmu, wokół którego koncentrują się inne wartości narodowe, wartości kultury narodowej), 'patriosfera' (sfera patriotyzmu, obszar ujawniania się patriotyzmu w kulturze), 'patriomit', 'patriolegenda' (legenda patriotyczna, mit patriotyczny, baśń patriotyczna, np. e Polsce legenda o Piaście-kołodzieju), 'patriomastyka' (onomastyka patriotyczna, nazewnictwo patriotyczne miejsc, nazewnictwo miejsc patriotycznych), 'patriom' (idiom patriotyczny, nieprzetłumaczalny na inny język termin, słowo w danym języku, np. Szczerbiec).

Z kolei 'patrionimia' to nazewnictwo patriotyczne osób i rzeczy, słownictwo patriotyczne. Wymienić trzeba dla porządku znane terminy patronimiczne: 'patriotyzm' – miłość Ojczyzny, 'patriota' – miłośnik Ojczyzny, 'patriotyczny' – miłujący Ojczyznę, odnoszący się do miłości Ojczyzny, 'Ojczyzna', 'ojczysty', 'Ojcowizna', 'dziedzictwo narodowe', 'tradycja narodowa', 'kultura narodowa', 'gospodarka narodowa', 'wspólne dobro narodowe', 'wartości narodowe', 'interes narodowy', 'państwo narodowe', 'naród', tu: 'Polska', 'Najjaśniejsza Rzeczpospolita', 'Polak'/Polacy, 'Polka'/Polki, 'Naród Polski', 'Państwo Polskie', 'polska kultura narodowa', 'cywilizacja polska', 'polska racja stanu' itd.

Natomiast wprowadzić należy nowe terminy, takie jak: 'patriotyzacja' (upatrio-

tycznienie narodu, przepojenie społeczności patriotyzmem, miłością Ojczyzny), 'patriodydaktyka' (dydaktyka patriotyzmu), 'patrioteka' (teka patriotyczna, zbiór patriotyczny, kolekcja patriotyczna, kolekcja pamiątek ojczystych).

Warte uwagi są także inne terminy: 'patriofilia' (umiłowanie patriotyzmu, pozytywne nastawienie do patriotyzmu jako miłości Ojczyzny), 'patriofobia' (fobia na patriotyzm, negatywne nastawienie do patriotyzmu jako miłości Ojczyzny), 'patriodulia' (służba Ojczyźnie, czczenie Ojczyzny, od grec. *douleía* – służba niewolnicza, niewola). Analogicznie powiemy o podmiotach: 'patriofil' (człowiek miłujący Ojczyznę, miłujący patriotyzm), 'patriofob' (człowiek nienawidzący Ojczyzny, nienawidzący patriotyzm), 'patriodul' (człowiek służący Ojczyźnie, człowiek służący patriotyzmowi, człowiek czczący Ojczyznę, czczący patriotyzm, od grec. *doulos* – niewolnik), 'patriopiśca' – malarz scen patriotycznych (od ros. *pisat'* – malować), 'patriopoeta' – poeta, autor poezji patriotycznych, 'patriokompozytor' – kompozytor, twórca muzyki patriotycznej, pieśni patriotycznych, 'patriotwórca' – twórca dzieł patriotycznych, 'patrioartysta' – artysta tworzący sztukę patriotyczną itd.

Dalej można wspomnieć na następujące terminy: 'patrioetyka' (etyka patriotyzmu, teoria zasad moralności w odniesieniu do patriotyzmu, do obyczajów patriotycznych), 'patriolektura' (lektura patriotyczna, czytanie książek patriotycznych), 'patriomuzyka' (muzyka patriotyczna, np. wszelkie pieśni o treści patriotycznej), 'patrioplastyka' (plastyka patriotyczna, obrazy patriotyczne, rzeźby patriotyczne, budowle patriotyczne itd.), 'patriokreacja' (twórczość patriotyczna, ale także kreacja

patriotyczna, tj. patriotyczny ubiór, np. biało-czerwony strój sportowców), 'patriokracja' (rządy patriotów, rządy miłośników Ojczyzny), 'patriogeneza' (geneza patriotyzmu, początki patriotyzmu) itd. 'Patriokracja' jest w pewnym sensie przeciwieństwem 'ksenokracji' (rządy obcych, rządy ksenokratów). 'Patrioepikleza' to wezwanie Ojczyzny, zew Ojczyzny (od grec. *epiklesis* – wezwanie), jakie pojawia się w odniesieniu do członków danego narodu (śpiewa się wszak pieśń: „Na Jej zew...”), 'patrioekfrazja' (od grec. *ekphrasis* – opis) – opisanie Ojczyzny, opis Ojczyzny, w szczególności opis patriotyzmu, opis miłości Ojczyzny.

W teologii istnieje pojęcie łacińskie *Ecclesiola* oznaczające 'mały Kościół', w znaczeniu: 'Kościół domowy' (pojęcie używane przez św. Jana Chryzostoma). Współcześnie istnieje w języku polskim pojęcie „mała Ojczyzna” oznaczające region ojczysty, teren będący najbliższym dla lokalnej społeczności. Można nazwać „małą Ojczyznę” z łacińska terminem *Patriosiola* na wzór istniejącego terminu *Ecclesiola*. *Patriosiola* to nie tylko region ojczysty, teren będący najbliższym dla lokalnej społeczności, ale także rodzina ('Ojczyzna domowa', w Polsce zwana 'ojcowizną').

Patriosiologiczne (patriozjologiczne) ujęcia lokalnych, regionalnych kwestii 'ojczystych' obejmują m.in. takie obszary jak: edukacja regionalna, lokalna edukacja historyczna, mikrohistoria ojczysta, mezohistoria ojczysta, historia lokalnej społeczności, jej tożsamości i pamięci społeczności o sobie samej. Patriosiologia (patrozjologia) opisuje, analizuje, wyjaśnia ze zrozumieniem owe regionalne, lokalne kwestie tożsamościowe w skali 'mikro-' i 'mezo-'. Patriologia zaś opisu-

je, analizuje, wyjaśnia ze zrozumieniem kwestie tożsamościowe w skali 'makro', tj. narodowej (ogólnonarodowej).

Warto także wprowadzić kilka pojęć dodatkowych w związku z patriotyzmem odnoszących się do Ojczyzny (ojczyzn). Funkcjonuje termin 'Europa Ojczyzn'. Na jego wzór analogicznie można mówić o terminach: 'Ameryka Ojczyzn', 'Afryka Ojczyzn', 'Azja Ojczyzn', 'Australia i Oceania Ojczyzn' *per analogiam*.

Użyteczne mogą być także dwa inne terminy: 'polipatria' i 'monopatria' (nie mylić z 'polipartią' i 'monopartią'). Termin 'polipatria' oznacza 'wieloojczyźnowość', termin 'monopatria' oznacza 'jednoojczyźnowość'. Termin 'polipatria' odnosi się do sytuacji posiadania więcej niż jednej Ojczyzny, np. w rodzinach mieszanych narodowościowo. Jeśli ktoś ma matkę jednej narodowości natomiast ojca innej narodowości i jest związany zarówno z ojczyzną swojej matki (tu właściwie w zasadzie: z 'matczyzną', narodem macierzystym, narodem swej matki), jak i z ojczyzną swego ojca (narodem ojczystym, narodem swego ojca), to wtedy mamy do czynienia z polipatrią (tu: w zasadzie: bipatrią, duopatrią, dwuojczyźnowością).

Przykładem mogą być tu małżeństwa narodowościowo mieszane polsko-ukraińskie, polsko-czeskie, polsko-słowackie, polsko-żydowskie (polsko-izraelskie), polsko-niemieckie, polsko-francuskie, polsko-włoskie, polsko-hiszpańskie itd., w których dzieci są wychowywane dwukulturowo (w dwóch kulturach, dwóch językach itd.). Sytuację taką należy odróżnić od sytuacji 'kosmopolityzmu', w którym dany człowiek nie czuje się związany z żadnym państwem, żadnym krajem, żadnym narodem, ale głosi, że

jest 'obywatelem świata', 'obywatelem Europy' itd.

Monopatria – to przywiązanie do jednej ojczyzny, 'jednoojczyznowość', z którym wiąże się patriotyzm właściwy – miłość do jednej Ojczyzny, do jednego Narodu. Model monopatrialny jest modelem prostym, model polipatrialny (bipatrialny, duopatrialny) jest modelem złożonym w porównaniu z modelem monopatrialnym. 'Monopatrialność' i 'polipatrialność' jako terminy opisujące relacje człowiek-naród, człowiek-państwo, człowiek-kultura narodowa w ramach poszczególnych modeli miłości Ojczyzn(y) wymagają odrębnej, głębszej uwagi w innym miejscu, z uwzględnieniem integralnego ujęcia osoby ludzkiej (personalizmu).

Rozwój integralnej kultury narodowej w rodzinach (w skali mikro) podtrzymuje tożsamość narodową całej społeczności kulturowej (w skali makro). W poszczególnych rodzinach, w lokalnych społecznościach i w skali ogólnonarodowej mamy do czynienia z 'kulturą spotkania' (termin papieża Franciszka, katedra św. Sebastiana w Rio de Janeiro, 27 VII 2013 r.). Termin 'kultura spotkania' dotyczyć może w szczególności zetknięcia się dwóch kultur narodowych w małżeństwach mieszanych (rodzinach mieszanych) narodowościowo. Ujęcie patriologiczne pedagogiki kultury narodowej uwzględnia kulturę spotkania w modelu opisu patriotyzmu i wychowania patriotycznego. Wychowanie patriotyczne w rodzinach mieszanych narodowościowo jest w zasadzie wychowaniem polipatriotycznym, tu: bipatriotycznym, duopatriotycznym (bynajmniej nie kosmopolitycznym, bo istnieją odniesienia do dwóch konkretnych kultur narodowych, dwóch Ojczyzn: 'ojczyzny / matczyzny' matki i ojczyzny

ojca). Jednak w prostym (monopatrialnym) modelu wychowania patriotycznego (monopatrialność) mamy do czynienia z wychowaniem monopatriotycznym, co w kraju unitarnym narodowościowo, takim jak Polska, jest modelem powszechnym, przeważającym.

Termin 'apatriotyzm' oznacza obojętność na patriotyzm, zubożenie na miłość Ojczyzny, zaprzeczenie patriotyzmu (od łac. *a-patria*). Z kolei pojęcie 'antypatriotyzm' używane jest dla określenia nie tylko zaprzeczenia patriotyzmu ('apatriotyzm'), ale także dla ukazania walki z patriotyzmem, czynnego, realnego przeciwdziałania (przeciwstawiania się) patriotyzmowi. 'Antypatriota' to człowiek, który przeciwstawia się patriotyzmowi, przeciwdziała realnie rozwojowi patriotyzmu, zaprzecza patriotyzmowi swoim realnym działaniem. Polskim 'antypatriotą' jest człowiek, który występuje przeciw polskiemu interesowi narodowemu, przeciw polskiej racji stanu, przeciw polskiej kulturze narodowej, przeciw polskiej gospodarce narodowej albo poprzez zaniechanie swoich działań doprowadza do poniesienia faktycznej szkody przez Polskę (Państwo Polskie), przez Naród Polski, przez kulturę/gospodarkę polską, przez polskie dobro publiczne.

Z kolei podział na 'patriotyzm rzeczywisty' i 'patriotyzm pozorny' jest istotny, ponieważ pozwala zorientować się w rzeczywistych postawach np. konkretnych polityków. Podział na 'patriotyzm koncesjonowany' i 'niekoncesjonowany' jest także użyteczny, choć nie zawsze pokrywa się z podziałem na 'patriotyzm rzeczywisty' i 'patriotyzm pozorny'. Bywa jednak najczęściej tak, że patriotyzm pozorny (udawany) jest jednocześnie patriotyzmem koncesjo-

nowanym, oficjalnie aprobowanym przez władze, dopuszczonym w *mass mediach* koncesjonowanych, „jedynie słusznych” (kosmopolitycznych, internacjonalistycznych itd.).

Ponadto istnieje inny podział, który tu warto wspomnieć, na ‘patriotyzm oficjalny’ (reprezentowany przez władze państwowe, „oficjeli”) i ‘patriotyzm nieoficjalny’ (reprezentowany przez członków narodu, którego instrumentem jest to państwo, tj. reprezentowany przez ‘nie-oficjeli’, zwykłych obywateli niebędących członkami władz państwowych). Tu zarysowano (zaproponowano) trzy ogólne podziały: 1) patriotyzm rzeczywisty/pozorny, patriotyzm oficjalny/nieoficjalny i patriotyzm koncesjonowany/niekoncesjonowany, przy czym te trzy podziały mogą się pokrywać ze sobą, ale nie zawsze. Podziały te mogą się odnosić nie tylko do rzeczywistości polskiej, ale każdego kraju. Należy wprowadzić szereg nowych pojęć (terminów) do polskiej humanistyki, aby precyzyjniej opisać rzeczywistość patriotyzmu, wychowania patriotycznego w różnych aspektach, co jest merytorycznie uzasadnione. Zbiór terminów dotyczących patriotyzmu bynajmniej nie jest zamknięty.

Nie można budować jakiegokolwiek teorii (wiedzy) bez terminologii, dlatego terminologia patriologiczna powinna być rozwijana. Nie da się zbudować teorii patriotyzmu bez stosownych, właściwych terminów (pojęć) odnoszących się do rzeczywistości (kulturowej, narodowej, religijnej, językowej, wychowawczej, społecznej). Patriologia jako dziedzina wymaga nie tylko odrębnej terminologii, ale i potrzebuje

aplikacji praktycznej np. opracowania konkretnych zasad postępowania patriotycznego (w ramach patriagogii).

Można tu skorzystać w odniesieniu do patriotyzmu polskiego z już istniejących praktycznych wskazówek ogólnych (przykład patriagogii), tzw. *Pięciu prawd Polaków* przyjętych przez I Kongres Polaków w Niemczech w Berlinie dnia 6 marca 1938 r., które wtedy ogłosił dr Jan Kaczmarek, sekretarz generalny i kierownik naczelny Związku Polaków w Niemczech. *Pięć prawd Polaków*: „1. Jesteśmy Polakami. 2. Wiara Ojców naszych jest wiarą naszych dzieci. 3. Polak Polakowi bratem. 4. Co dzień Polak Narodowi służy. 5. Polska Matką naszą, nie wolno mówić o Matce źle”¹⁶. Uniwersalność i aktualność tych pięciu adagiów nie ulegają wątpliwości.

Pedagogika kultury narodowej opiera się na transcendentaliach, takich jak: prawda, dobro, piękno, jednia, rzecz, byt. Stąd pochodzą terminy pochodne: dobro narodowe, prawda narodowa, piękno narodowe, jedność narodowa, rzecz narodowa (sprawa narodowa), byt narodowy.

Jeśli za Hermannem Lotze przyjąć, że do poszerzonego katalogu transcendentaliów zalicza się także: miłość, pokój, świętość, wolność, sprawiedliwość, to w konsekwencji otrzymujemy terminy (i dobra) pochodne: miłość narodową (miłość narodu), pokój narodowy (pokój narodu), świętość narodową (świętość narodu), wolność narodową (wolność narodu), sprawiedliwość narodową (sprawiedliwość narodu), a każdy z owych terminów ma realne odniesienie do rzeczywistości narodowej. Cnoty narodowe i wady narodowe stanowią

¹⁶ Cyt. za: A.Cichobłazińska, *Polacy spod znaku Rodła*, Niedziela, (2013)10, s. 38-39: <http://www.niedziela.pl/artukul/104764/nd/Polacy-spod-Znaku-Rodla> [dostęp 27 VII 2013].

także przedmiot badania patriologii, ponieważ patriotyzm jest cnotą, czyli sprawnością, dzielnością duchową w zakresie miłości Ojczyzny. Brak patriotyzmu jest natomiast wadą moralną (brakiem cnoty, brakiem sprawności, dzielności duchowej w zakresie miłości Ojczyzny).

W szczególności cnoty kardynalne (wiara, nadzieja, miłość) implikują wiarę narodową (w Polsce: chrześcijaństwo, szczególnie katolicyzm), nadzieję narodową (istotną podczas utraty wolności, niepodległości i suwerenności), ww. miłość narodową (rozumną miłość do narodu, czyli roztropną troskę o dobro wspólne, jakim jest naród i jego państwo, kultura narodowa jako całość). Piękno [narodowe] to takie „piękno, które nie rani, nie obraża, ale podnosi ducha” [narodu] (termin abpa Józefa Michalika, homilia w katedrze tarnowskiej, 8 IX 2011). Patriologia powinna korzystać z teorii transcendentaliów, z osiągnięć metafizyki, rozumianej jako realistyczna filozofia bytu, szczególnie rozwijana przez Lubelską Szkołę Filozoficzną (ks. K. Wojtyła, ks. S. Kamiński, o. M.A. Krąpiec OP, P. Jaroszyński, H. Kiereś, s. Z. Zdybicka USJK, o. A. Maryniarczyk SDB i in.), z dorobku realistycznej polskiej teologii i realistycznej polskiej filozofii. Sama terminologia naukowa to mało, trzeba mieć model uprawiania nauki o patriotyzmie (teorii wychowania patriotycznego). Takim właściwym punktem wyjścia dla patriologii i patriologii jest koncepcja patriotyzmu papieża św. Jana Pawła II.

4. MODEL PATRIOTYZMU A NAUCZANIE JANA PAWŁA II

Korzystajmy z nauk Ojców Soboru¹⁷ i z doświadczeń aplikacyjnych tego nauczania do społecznej *praxis* w Kościołach lokalnych. W dokumentach oficjalnych Kościoła można znaleźć podstawy dla właściwej, rozważnej odpowiedzi na pytanie o relację pedagogiki kultury narodowej wobec innych kultur narodowych, odszukać fundament dla kształtowania właściwego modelu patriotyzmu i wychowania patriotycznego również we współczesnej Polsce, w której patriotyczna postawa „Polaka-katolika” jest mimo wszystko tak popularna.

Św. Jan Paweł II, jeden z Ojców Soborowych (i zapewne, jak można to antycypować, przyszły Doktor Kościoła), w swoim nauczaniu również wielokrotnie podnosił kwestię kultury narodowej i wychowania religijno-patriotycznego w kulturze w ramach tzw. inkulturacji lub akulturacji. Należałoby to wykorzystać dla rozwoju patriotyzmu w Polsce poprzez instytucjonalną, zorganizowaną edukację patriotyczną przez grupę kilkudziesięciu tysięcy wykwalifikowanych nauczycieli patriotyzmu, wychowawców patriotycznych, patriagogów (których obecnie nie mamy, a trzeba ich pilnie wykształcić) i poprzez stosowne programy i podręczniki szkolne z zakresu wychowania patriotycznego, wykorzystujące koncepcję patriotyzmu św. Jana Pawła II.

W znanym tomie *Wiara i kultura* (1988)¹⁸, *encyklikach* oraz licznych przemówieniach Jan Paweł II akcentował znaczenie kultury narodowej i wy-

¹⁷ *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Tekst polski*, Wydawnictwo Pallotinum, wyd. III, Poznań 1986, passim.

¹⁸ Jan Paweł II, *Wiara i kultura. Dokumenty, przemówienia, homilie*, red. ks. M. Radwan SCJ, ks. S. Wylęzek, T. Gorzkula, Redakcja Wydawnictwa KUL, Rzym-Lublin 1988, passim.

chowania w kulturze narodowej, przy jednoczesnym zachowaniu wartości powszechnych, ogólnoludzkich, osadzonych w religii i moralności niezrelatywizowanej, w prawdzie obiektywnej. Św. Jan Paweł II w swojej książce-testamencie pt. *Pamięć i tożsamość* (2005) zawarł koncepcję pedagogiki narodowej. Stwierdził m. in.: „Kraje Europy Zachodniej są dzisiaj na etapie, który można by określić jako »posttożsamościowy«. Myślę, że jednym ze skutków II wojny światowej było właśnie kształtowanie się tej mentalności obywateli, w kontekście Europy, która kierowała się ku zjednoczeniu. Naturalnie, jest też wiele innych motywów jednoczenia się Starego Kontynentu. Jednym z nich [motywów] jest niewątpliwie stopniowe wychodzenie poza kategorie wyłącznie narodowe w określaniu własnej tożsamości. Owszem, narody Europy Zachodniej z reguły nie boją się, że utracą swoją tożsamość narodową. Francuzi nie boją się, że przestaną być Francuzami przez fakt wstąpienia do Unii Europejskiej, jak też Włosi, Hiszpanie itd. Polacy też się tego nie boją, choć historia ich [Polaków] tożsamości narodowej jest bardziej złożona. // Historycznie polskość ma za sobą bardzo ciekawą ewolucję. Takiej ewolucji nie przeszła prawdopodobnie żadna inna narodowość w Europie”¹⁹.

Model patriotyczny Polaka-katolika, Polaka-chrześcijanina znajduje swoje uzasadnienie cywilizacyjne w korzeniach chrześcijańskich Europy. „Europa żyła jednością wartości fundamentalnych w wielości kultur narodowych. Mówiąc, że ewangelizacja wniosła fundamentalny wkład w kształtowanie się Europy, nie mamy zamiaru umniejszać

wpływu świata klasycznego. Kościół w swojej działalności ewangelizacyjnej przejął dziedzictwo kulturowe, które go [Kościół] poprzedzało i nadał mu [dziedzictwu kulturowemu] nową formę. Przede wszystkim dziedzictwo Aten i Rzymu, ale także ludów, które spotykał, rozszerzając się na kontynencie. W procesie ewangelizacji Europy, który służył pewnej kulturalnej jedności świata łacińskiego na Zachodzie, a bizantyjskiego na Wschodzie, Kościół postępował tak, aby zachować kryteria właściwe dla tego, co dziś nazywamy inkulturacją”²⁰.

Realistyczno-kulturalistyczne podejście do problematyki badawczej w zakresie patriotyzmu w ramach pedagogiki kultury narodowej można zakorzenić w filozofii realistycznej, również w kulturowej teorii św. Jana Pawła II, którą m.in. wyeksplikował w swojej książce pt. *Pamięć i tożsamość* (2005).

Również elementy teorii kultury, teorii cywilizacji, teorii narodu i państwa, obecne w nauczaniu św. Jana Pawła II warto włączyć do pedagogiki kultury narodowej, zwłaszcza jego nauczanie o patriotyzmie. Św. Jan Paweł II zajął obiektywne, rozumowe, realistyczne, aposterioryczne, kulturalistyczne stanowisko we współczesnej debacie nad procesami jednoczenia się narodów europejskich, przy czym papież akcentował wspólnotowość Europy w ramach wielowiekowej, cywilizacyjnej wspólnoty chrześcijańskiej. W sposób oczywisty, jako realista, obiektywista, aposterioryk, sformułował koncepcję kulturowej integracji Europy bez podważania w sposób zasadniczy ukształtowanych historycznie kultur narodowych. Pamięć

¹⁹ Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość*, dz. cyt., tamże, s. 91.

²⁰ Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość*, dz. cyt., tamże, s. 96-97.

i tożsamość narodów Europy są głęboko naznaczone chrześcijaństwem. Papieskie, realistyczne, obiektywistyczne, aposterioryczne ujęcie narodu i kultury narodowej, wbrew pozorom, nie jest bynajmniej „miękkie”, bo papież w ostatniej swojej książce (*Pamięć i tożsamość*) twardo zaakcentował prawo każdego narodu do własnej tożsamości. Otwartość papieskiego ujęcia narodu i kultury narodowej nie polega jednak na rezygnacji z własnej tożsamości narodowej czy etnicznej. Wręcz przeciwnie, papieska teoria kultury głęboko akcentuje potrzebę wychowania patriotycznego, przy jednoczesnym poszanowaniu innych nacji i *ethnosów*²¹.

STRESZCZENIE

Autor w swoim artykule pokazuje patriologiczne podstawy pedagogiki kultury narodowej, terminologię naukową teorii patriotyzmu i teorii wychowania patriotycznego. Autor bazuje na teorii pedagogiki kultury i kulturalistycznym rozumieniu narodu. Opisuje wybrane modele patriotyzmu, szczególnie patriotyzmu polskiego. Odróżnia patriotyzm rzeczywisty i pozorny, koncesjonowany i niekoncesjonowany, oficjalny i nieoficjalny. Wskazuje na interdyscyplinarny charakter badań nad patriotyzmem. Proponuje zebranie wyników badawczych poszczególnych dyscyplin humanistyki z zakresu patriotyzmu w ramach nowej dziedziny – patriologii (nauki o patriotyzmie, nauki o Ojczyźnie), w tym jej części – patriotologii (nauki o patriotach). Daje przykład koncepcji papieża św. Jana Pawła II jako możliwą podstawę rozwoju teorii patriotyzmu

i wychowania patriotycznego. Wskazuje na realizm i chrześcijański personalizm jako ważne perspektywy w tworzeniu (rozwijaniu) teorii patriotyzmu i wychowania patriotycznego.

SUMMARY

Patriological aspects of pedagogy of national culture

An author in his study shows patriological background of pedagogy of national culture, scholarly terms in theory of patriotism and theory of patriotic education (formation, upbringing). An author is basing on theory of pedagogy of culture and on cultural understanding nation (ethnicity). He describes selected models of patriotism, especially Polish patriotism. He separates: 1) realistic patriotism and virtual (illusionary) patriotism, 2) certificated (licensed) patriotism and uncertificated (unlicensed) patriotism, 3) official patriotism and unofficial patriotism. He indicates (points at) the interdisciplinary nature of research on patriotism. He is proposing to collect the results of the various disciplines of the humanities research in the field of patriotism in the frame of new discipline – patriology (the studies about patriotism, the studies of Homeland), including its part – patriotology (the studies about patriots). He gives an example of the concept (idea) of Pope St. John Paul II as a possible basis for the development of the theory of patriotism and patriotic education. He indicates the realism and Christian personalism as the important perspectives in creating (developing) the theory of patriotism and patriotic education.

²¹ P. Jaroszyński, *Patriotyzm*, w: *Powszechna Encyklopedia Filozofii*, t. 10, *Suplement*, wyd. Polskie Towarzystwa Tomasza z Akwinu, Lublin 2009, s. 319-321.